

SALIH TRAKO I LEJLA GAZIĆ

RUKOPISNA ZBIRKA ORIJENTALNOG INSTITUTA U SARAJEVU

Orijentalni institut u Sarajevu posjeduje zbirku rukopisa na orijentalnim jezicima, čiji fond iznosi 4.850 brojeva. Kako neki kodeksi sadrže po dva, tri ili više djela, fond zbirke iznosi skoro 7.000 djela i po broju orijentalnih rukopisa spada među najbogatije na Balkanu.

Osnivanjem Orijentalnog instituta u Sarajevu, 1950. godine, kao republičke ustanove kojoj je zadatak da prikuplja, čuva, izučava i publikuje književnu i istorijsku građu na orijentalnim jezicima, sva orijentalna građa, rukopisna i štampana, iz biblioteke Zemaljskog muzeja u Sarajevu predata je Orijentalnom institutu. Fond manuskripata koji je tada pripao novoosnovanom Institutu sastojao se iz tri manje zasebne zbirke koje su u biblioteci Zemaljskog muzeja vođene pod slijedećim nazivima:

— *manuscripta balcanica* — 2.062 broja, koje je biblioteka Muzeja dobila poslije ukidanja Balkanološkog instituta u Sarajevu, 1918. godine;

— *manuscripta turcica* — 960 brojeva, koje je Zemaljski muzej nabavio otkupom od privatnih lica iz naših krajeva;

— *manuscripta Djuvo* — 453 broja, koje je Zemaljski muzej otkupio iz privatne biblioteke sarajevske porodice Djuvo.

Orijentalni institut je od 1950. godine do danas sakupio još 1.375 brojeva koji su otkupljeni od privatnih lica iz raznih krajeva naše zemlje.

Prema tome, današnji fond rukopisa Orijentalnog instituta formiran je iz četiri dijela, koji su objedinjeni i u inventarnim knjigama zavedeni pod jedinstvenom numeracijom (1—4.850), s tim što su ranije signature zadržane radi kontinuiteta i oznake kojoj je zbirci ranije pripadao i od koga je nabavljen svaki pojedini rukopis. Ovaj fond će se i dalje povećavati novim nabavkama rukopisa, pri čemu će se nastojati da se što veći broj rukopisnih djela sačuva od propadanja i u dogledno prikaže javnosti.

Nije potrebno posebno isticati šta za našu kulturnu istoriju, za nauku uopšte, a posebno za orijentalističke studije, predstavlja ova zbirka manuskripata. Ipak, radi boljeg uvida i procjene ovog bogatstva, potrebno je ukazati na raznovrsnost ove zbirke, na naučne discipline koje su u njoj zastupljene i na druge elemente koji mogu biti osnova i polazna tačka, a možda i podsticaj za dalji istraživački rad.

U ovom fondu rukopisa zastupljene su naučne discipline koje su bile u žiži interesovanja ljudi našeg podneblja i koje su se prenosile, stoljećima, s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju. Iako se zna da je veliki broj rukopisa propao u ratnim vjhorima i drugim nesrećama i nepogodama, ili jednostavno nestao nagrižen zubom vremena i nemarnošću, ipak zadivljuje broj sačuvanih rukopisa koji nam danas govore o interesovanju i preokupacijama naših ljudi prije jednog i više vijekova. Kada govorimo o velikom broju sačuvanih manuskripata, ma kako taj broj od nekoliko hiljada primjeraka u današnjim srazmjerama izgledao malen, ne smijemo zaboraviti činjenicu da su to manuskripti, dakle, knjige koje su pisale vrijedne ruke bilo za svoje potrebe, bilo po narudžbi, ali uvijek sa željom da se čitaju i koriste, da nadžive svoga stvaraoca. Vrlo često u kolofonu na kraju djela, u jednoj rečenici, u jednom ili više stihova ili u *tārīhu* čitamo prepisivačevu poruku da je život prolazan, a da djelo ostaje da se ljudi njime koriste. Alko sve ovo imamo pred očima kada govorimo o broju sačuvanih rukopisa, onda se neminovno nameće zaključak da su interesovanje i potreba za knjigom bili veliki. Zato smo i postavili sebi zadatak da posredstvom ovog rada čitaocima, svima onima koji se bave orijentalističkim studijama i cijeloj naučnoj javnosti, bar donekle, ukažemo na ovu naučnu i kulturnu riznicu i otvorimo put za dalja istraživanja ovog bogatog i interesantnog dijela našeg kulturnog nasljeđa.

Inventarne knjige rukopisa u Orijentalnom institutu pružaju nam najosnovnije podatke o pojedinim djelima i predstavljaju interni katalog ovog fonda manuskripata, koji služi samo kao polazna tačka za izradu kataloga po savremenim naučnim principima, kakvi se rade kod nas i u svijetu. Izrada takvih kataloga predstavlja jedan od važnih zadataka Instituta i na tom planu se već radi, ali je to dugoročan posao koji iziskuje i vremena i stručne snage. Međutim, na osnovu onoga što smo do sada uradili, pokušaćemo da damo osnovne podatke i karakteristike pojedinih rukopisa koji se po izvjesnim elementima izdvajaju kao interesantniji od drugih. U vezi s tim napominjemo odmah slijedeće: iz mnoštva zanimljivih bilježaka na početnim i krajnjim listovima pojedinih rukopisa, ili na marginama djela, teško je praviti izbor. Zato ćemo ovdje samo navesti da su te bilješke raznovrsne, da mnoge od njih pružaju podatke o autoru, prepisivaču, vlasniku rukopisa, o nekom događaju koji bliže osvjetljava doba u kome je neki rukopis nastao, o zavještanju nekih rukopisa za učenike pojedinih medresa i slično. Sve su to

elementi koji ilustruju podatke o prilikama, naročito kulturnim i prosvjetnim, u našim krajevima u minulih nekoliko stoljeća, a to razdoblje naše kulturne istorije još uvijek je slabo ispitano.

Prilazeći zadatku da u ovom radu prikažemo jednu ovako bogatu zbirku kulturnog blaga, svjesni smo rizika da se izgubimo u moru podataka koje nam zbirka pruža. Neki podaci će biti predstavljeni gotovo statistički, a posebno ćemo ukazati samo na ona djela koja, po našem mišljenju, zaslužuju najviše pažnje, a to su, prije svega, djela koja su nastala na našem tlu, koja su stvarali ili prepisivali naši ljudi, kao i djela koja se posebno ističu nekim svojim karakteristikama, kao što su autografi ili rukopisi koji su nastali prije sedam, osam ili čak devet stoljeća. Trudićemo se da čitaoca što manje opteretimo ciframa, iako nam ih je nemoguće potpuno izbjeći, a da damo što više podataka koji ukazuju na vrijednost pojedinih djela iz ove zbirke i zbirke u cjelini.

Manuskripte smo podijelili u dvadeset grupa, onim redosljedom koji je uobičajen pri izradi kataloga, pri čemu će pojedine grupe obuhvatati više srodnih disciplina:

- I Kur'an i fragmenti Kur'ana
- II Nauka o Kur'anu (*tağwīd, qirā'at, tafsīr*)
- III Hadis (islamska tradicija)
- IV Teologija (dogmatika, apologetika, etika, eshatologija, moralika, islamska načela i obaveze, katehizam)
- V Pravo i obredoslovlje (osnovi prava, pravne discipline, pravna rješenja, feraiz, ratno pravo)
- VI Molitve — dove
- VII Propovijedi
- VIII Mistika (sufizam)
- IX Filozofija (teorija spoznaje i metafizika, logika, pedagogija, didaktika, disputacija)
- X Enciklopedije (leksikoni, bibliografije)
- XI Prirodno-matematske nauke (matematika, astronomija, astrologija, medicina, veterina, zoologija, hemija, fizika, agromonija, narodna medicina)
- XII Okultizam (alkemija, kabalistika, hiromantija, tumačenje snova)
- XIII Geografija
- XIV Istorija (opšta, regionalna, biografije i genealogije, defteri, vakuf-name, kanun-name)

- XV Politika
- XVI Lingvistika (gramatika, leksikografija, metrika, retorika, stilistika, ortografija)
- XVII Lijepa književnost (poezija, proza, poslovice, izreke, diplome i kaligrafske dozvole)
- XVIII Epistolografija
- XIX Muzika
- XX Medžmue

I KUR'AN I FRAGMENTI KUR'ANA

Među rukopisima Kur'ana, prepisanog u cijelosti ili samo fragmentarno, kojih ima 79, najstariji je iz XIV vijeka. Prepisao ga je nepoznati prepisivač 1368. godine lijepim kaligrafskim rukopisom.¹

Deset rukopisa iz ove grupe prepisali su domaći prepisivači.² Našu pažnju posebno privlači rukopis br. 3773 — veoma lijep primjerak Kur'ana sa interlinearnim prevodom na turski, koji je prepisao Džafer, sin Muhameda Pruščak (*Aq̄ḥis̄ārī*). Isti je i rukopis br. 4671, ali bez podataka o prepisu. Upoređujući ova dva rukopisa, sa sigurnošću možemo tvrditi da ih je prepisao isti prepisivač.

II NAUKA O KUR'ANU (TAĀWĪD, QIRĀ'AT, TAFSĪR)

Pitanje pravilnog čitanja i komentiranja Kur'ana tretira 256 rukopisa. Istaknućemo da su dva rukopisa iz ove grupe nastala još u XII vijeku,³ dva u XIV,⁴ pet u XV,⁵ a jedanaest rukopisa u XVI⁶ vijeku. Ostali primjerci su nastali kasnije.

Rukopis br. 546 predstavlja autograf djela *Tartīb-i zībā* koje je napisao Hafiz Mahmud efendi — muftija Vardara — 1646. godine.

Imena domaćih prepisivača srećemo ovdje u dvadeset jednom rukopisu.⁷ Između ostalih, spomenućemo Rustema, sina Abdulaha iz Maglaja (br. 3736 iz 1552. godine), Hadži Huseina, sina Hasana

¹ Ovaj rukopis (br. 3930) je otkupljen 1952. godine od Miodraga Grbića, višeg naučnog saradnika Arheološkog instituta iz Beograda. Tom prilikom od njega je otkupljena kolekcija od 22 rukopisa u kojoj je bilo deset primjeraka Kur'ana, kao i jedan zanimljiv astrološki spis (br. 3048).

² Br. 249, 534, 613, 1261, 2973, 3294, 3773, 4538, 4778 i 4850.

³ Br. 755 iz 1175. i br. 4097 iz 1191. godine.

⁴ Br. 1830 iz 1386. i br. 2088 iz 1323. godine.

⁵ Br. 980 iz 1442, br. 1417 iz 1432, br. 1946 iz 1451, br. 2019 iz 1462. i br. 3166 iz 1489. godine.

⁶ Br. 380—6, 853—1, 1600, 1853, 2688, 2838, 3736, 3902, 4060, 4130 i 4744.

⁷ Br. 143—2, 452, 848, 1038, 1104, 1172, 1272, 1774, 2341, 2819, 2848, 3517, 3736, 3757, 3876, 4038, 4188, 4395, 4439, 4444 i 4463.

iz Banje Luke, iz džemata Behram efendije (br. 4439 iz 1627. godine) i Aliju, sina Muhameda iz Pljevalja (br. 4038 iz 1640. godine). Rukopis br. 3757 prepisali su Sejjid Ali i Bekir, sin Hasana iz Travnika, 1757. i 1765. godine. Interesantan je i podatak, iako iz kasnijeg perioda, u rukopisu br. 1172, gdje prepisivač, Ismail Hakki iz Vučitrna kaže da je rukopis prepisao kao gost (*musāfir*) u kući Tahira Zuhdija u Višegradu, 1880. godine.

Najstariji rukopis iz ove grupe (br. 755) prepisala je kći (ime joj nije navedeno) Muwaffaq Abi Nu'ayma Ahmada, 1175. godine.

III HADIS

Sto trideset devet rukopisa je iz oblasti islamske tradicije.

Među najstarije rukopise iz ove grupe spadaju tri rukopisa prepisana u XIV. vijeku,⁸ jedan iz XV⁹ i dva iz XVI vijeka.¹⁰

U kodeksu br. 4281 Ibrahim Babić (*Bābī-zāde*) al-Muṭī'i, učesnik kaligrafije kod Hasana al-Wafā'i al-Miṣrī-ja, javlja se i kao sabirač zbirke od četrdeset hadisa s prevodom na turski, i kao prepisivač nekoliko traktata u zajedničkom kodeksu.

Domaći prepisivači javljaju se ovdje u deset rukopisa. Posebno ćemo navesti dvojicu; jedan se potpisao kao Muhamed, sin Mustafe, Bosanac, u Medini, 1766. godine (br. 120), a drugi Salih, sin Ahmeda, iz Bosne, u Carigradu 1780. godine (br. 4208).

IV TEOLOGIJA

Među 1258 rukopisa iz oblasti teologije sačuvalo se više djela koja su napisali domaći autori, a među njima ima i autografa.

Ovdje ćemo navesti pet primjeraka djela *Rawḍāt al-ġannāt* od Hasana Kafija Prusćaka,¹¹ od kojih izdvajamo rukopis br. 1220—2 koji je prepisao Sadik, sin Kasima u medresi u Tešnju 1761. godine. Sačuvana su i dva primjerka komentara na ovo djelo od istog autora,¹² pod naslovom *Azhār ar-rawḍāt*.

Hasan, sin Nesuha Duvnjak (*Dumnawī*) zastupljen je sa četiri primjerka djela *Maġma' al-ġawāhir*.¹³

Kodeks br. 3524 sadrži nekoliko djela Šejh Juje iz Mostara: *Sarḥ bad' al-'amālī* (prepis iz 1742. godine), *Hāšiyat al-'amālī* (prepis iz 1688. godine) i *Sarḥ al-anmūzaġ* (prepis iz 1690. godine).

Sačuvani su i autografi *Rasprave o velikim grijesima* Husejna sina Bešira, hatiba Mehmed-begove džamije u Ulogu, iz 1656. godine

⁸ Br. 697 iz 1380, br. 1771 iz 1306. i br. 4011 iz 1375. godine.

⁹ Br. 763 iz 1442. godine.

¹⁰ Br. 285 iz 1581. i br. 2356 iz 1591. godine.

¹¹ Br. 643—3, 1220—2, 1310—4, 2184—2 i 2320—1.

¹² Br. 639—1 i 925—2.

¹³ Br. 1615—2, 2281—1, 2538 i 2795.

(br. 4086), djela *Munyat al-muttaqin* Abdulaha Karabegovića, iz 1799. godine (br. 3967) i autograf djela *Šarā'it al-islām* u četiri sveska od As'ad ef. Uzunića iz Sarajeva, iz 1890. godine (br. 250).

V PRAVO I OBREDOSLOVLJE

Najbrojnija grupa rukopisa u ovoj zbirci je iz oblasti prava i obredoslovlja — 1332 broja. Među njima je 13 autografa, a 13 djela je od domaćih autora.

Posebnu pažnju privlači nekoliko najstarijih rukopisa iz ove grupe koje ćemo ovdje samo spomenuti: *Fatāwā an-nawāzil*, napisao Abū al-layṭ Naṣr b. Muḥammad b. Ibrāhīm as-Samarqandī u drugoj polovini X vijeka, a prepisao Aḥmad b. 'Abdullāh al-Qā'id Abū Ṣuḡā' as-Salḥī, 1024. godine.¹⁴ *Al-Ġāmi' aṣ-ṣaġir*, napisao Muḥammad b. Hasan aš-Šaybānī (umro 805. godine), a preradio Ḥusāmuddin aṣ-Šadr aš-Šahīd al-Buḥārī (umro 1141. godine) pod nazivom *Ġāmi' as-Šadr aš-Šahīd*. Ovaj primjerak prepisao je Aswad b. Aḥmad al-Fiḥrī u Buhari 1154. godine.¹⁵ *Šarḥ Ġāmi' aṣ-ṣaġir*, komentar navedenog djela, napisao imam Aḥmad b. Muḥammad al-Attābī al-Buḥārī (umro 1190. godine). Prepis je iz 1216. godine od nepoznatog prepisivača.¹⁶ *Al-muḥtalif fī bayān maḏāhib al-fuqahā' al-'iṣām*, napisao imam 'Alā'uddīn Muḥammad b. 'Abdulḥamid as-Samarqandī (umro 1157), a prepisao Muḥammad b. Nūḥ b. 'Alim as-Sagnāqī u medresi *Mas'ūdiyya* u Buhari 1256. godine.¹⁷

Sva navedena djela su kompletna, tj. tretiraju sve grane šerijskog prava.

Ovdje ćemo spomenuti još neka značajnija djela, i to samo ona koja su sačuvana u više primjeraka, jer je to dokaz njihove popularnosti i primjene u pravnoj praksi i u našim krajevima. Na prvom mjestu navodimo poznato djelo *Durar al-hukkām* što ga je napisao Mulla Ḥusraw, poznati pravni učenjak iz doba vladavine osmanskog sultana Mehmeda II Osvajača (vl. 1451—1481. godine). Djelo sadrži 55 glava koje se dalje dijele na poglavlja i odsjeke. U zbirci rukopisa u Orijentalnom institutu nalazi se 27 primjeraka ovog djela od kojih je najstariji prepisan 1553. godine. Neki od spomenutih manuskriptata predstavljaju krasne primjerke islamske kaligrafije i minijature umjetnosti.¹⁸ Na jednom primjerku ovog djela (br. 3989) nalaze se marginalije beogradskog muftije Ali ef. Štipčevića iz XVI vijeka (umro 1620), koje je u ovaj primjerak unio njegov sekretar, također Ali efendija.

¹⁴ Rukopis br. 2503, 263 lista.

¹⁵ Rukopis br. 2127, 176 listova.

¹⁶ Rukopis br. 4046, 179 listova.

Ovaj primjerak je kupio Osman, sin Šejha Ibrahima Nevesinjac (*Nawā-*

sini) u Carigradu, 1781. godine.

¹⁷ Rukopis br. 4070, 312 listova.

¹⁸ Na primjer, rukopisi br. 992, 1770, 1851, 1884, 2806, 3260, 3685, 3989, 4083 i drugi.

Multaqa al-abhur (napisano 1517. godine) od poznatog učenjaka Ibrāhīma Ḥalābī-ja (umro 1549) tretira 130 pravnih tema i podijeljeno je na 130 glava (*kitāb*), koje se dalje dijele na poglavlja (*bāb*) i odsjeke (*faṣl*). U zbirci rukopisa Orijentalnog instituta nalazi se 40 primjeraka ovog djela, od kojih je najstariji prepis iz 1626. godine.¹⁹ Ovdje ćemo još navesti da je dva primjerka ovog djela prepisao Ahmed, sin Emrullaha iz Đakovice, 1699. godine,²⁰ a jedan Salih, sin Ishaka Nevesinjac (*Nawāsini*) 1731. godine.²¹

Posebnu vrstu pravnih djela predstavljaju zbornici decizija (*fatāwā*), tj. zbornici rješenja konkretnih slučajeva iz pravne prakse koja su donosile poznate muftije i kadije, a sakupljali ili oni sami ili, češće, njihovi sekretari i drugi poštovaoci.

Od velikog broja ovih zbornika spomenućemo samo nekoliko:

Mu'in al-muftin ili *Fetāvā-yi Ūskūbī* — fetve skopljskog muftije Muhameda Ūskūbī-ja, zv. Kōr mufti (umro 1621. godine). Zbirka Instituta ima jedanaest primjeraka ovog zbornika. Najstariji je prepisao Sulejman, sin Kalendera u kasabi Aladža Hisar (Kruševac), 1627. godine.²² Drugi interesantan primjerak²³ prepisao je Mustafa sin Hasana Livnjak (*Ihlawnawī*), 1635. godine. U rukopisu (br. 800) koji je prepisao Muhamed, sin Muhameda, *kātib*, Prušćak (*Aqḥiṣārī*), 1674. godine kaže se da je fetve sakupio i redigovao Ahmed, sin i učenik autora Muhameda Ūskūbī-ja, koji ih je sakupio kao pisar (*kātib*) muftijske kancelarije u Skoplju i koji je kasnije bio kadija u Trgovištu (Novi Pazar).

Fetāvā-yi Alī efendi Čatalcevi — fetve šejhulislama Ali ef. iz Čataldže (umro 1691. godine) sačuvane su u 22 primjerka. Djelo tretira 99 pravnih tema. Najstariji primjerak,²⁴ kaligrafski vrlo lijep, prepisao je Mustafa, sin Ahmeda Elçi-zade Edirnewī 1713. godine. Lijepom kaligrafijom ističe se još nekoliko rukopisa iz ove grupe.²⁵ Od domaćih prepisivača spomenućemo Mustafu, sina hadži Sulejmana iz Maglaja (*Maglāyi*)²⁶ i Abdullaha Asima sina Ali efendije Hulusi-zade Bošnjaka (*Bosnawī*), koji je 1826. godine za sebe prepisao jedan vrlo lijep zbornik fetvi.²⁷

Bahğat al-fatāwā — fetve šejhulislama Abdullah efendije Yenişehir-ja (iz Larise u Grčkoj, umro 1742. godine u Carigradu, a pokopan u haremu Skender-pašine džamije u Kanlidži). Od 14 primjeraka ovog djela, najstariji je prepisao Ahmed, sin Muhameda sa Krima, 1737. godine.²⁸ Po kaligrafiji i izradi poveza posebno se

¹⁹ Br. 1208.

²⁰ Br. 3218 i br. 4629.

²¹ Br. 242.

²² Br. 55.

²³ Br. 4709—1.

²⁴ Br. 3595.

²⁵ Rukopisi br. 545, 993, 1885, 2242.

²⁶ Br. 3161 iz 1805. godine.

²⁷ Br. 993.

²⁸ Br. 1722. Prepisivač u bilješci kaže da je ovo četvrti primjerak ovog djela koji je on prepisao.

ističe primjerak koji je prepisao Muhamed, sin Muhameda u Ayn-tabu (u Anadoliji), 1743. godine.²⁹ Za jedan prepis iz 1749. godine kaligraf, koji nije naveo svoje ime, kaže da mu je ovo dvadeseti primjerak koji je prepisao.³⁰

Fetāwā-yi Ahmediyye — fetve poznatog muftije Ahmed ef. Mostarca (umro 1776). Svih 16 sačuvanih primjeraka prepisali su domaći prepisivači, a najstariji³¹ je prepisao Husejn, sin Ahmeda Mostarac (*Mostāri*) 1773. godine. Kako je ovaj primjerak prepisan za autorova života, može se pretpostaviti da je ovaj Husejn njegov sin. On je prepisao još jedan primjerak ovog djela 1790. godine.³² Od ostalih prepisivača spomenućemo imena Muhameda, sina Husejna Ljubušaka,³³ Muhameda Gluhića Mostarca,³⁴ Ahmeda, sina Omera Mostarca,³⁵ Saliha, sina hadži Mustafe Medarića Tešnjaka,³⁶ Ishaka, sina Mustafe Jedže Livnjaka³⁷ i Behdžeta Mustafu, sina Ahmeda Mutevelića, koji je djelo prepisao u kadiluku Novosel.³⁸

Među djelima naših autora iz oblasti prava ovdje ćemo navesti još *Samt al-wuṣūl* Hasana Kafija Prušćaka,³⁹ *Šarḥ samt al-wuṣūl*, komentar prethodnog djela od istog autora⁴⁰ i autograf djela *Nūr al-yaqīn fī uṣūl ad-dīn*, koje je Hasan Kafi Prušćak napisao 1604. godine.⁴¹

Sačuvan je i autograf djela *Muškil al-farā'id* Saliha, sina Abdullaha Serdar-zade, muderrisa i kadije iz Čajniča, napisanog 1717. godine.⁴²

Sejfullah Proho autor je djela *Nuzhat al-rā'id šarḥ zubdat al-farā'id*, u dva sveska, čiji se autograf također čuva u ovoj zbirci rukopisa.⁴³

VI MOLITVE

Od 180 djela u kojima su molitve i zbirke molitava dva su djela napisali domaći autori. To su *Wāridāt-i Qā'imī* — zbirka molitava poznatog šejha Hasana Kaimija iz XVII vijeka⁴⁴ i jedna zbirka

²⁹ Br. 4181. Jedan od vlasnika ovog rukopisa, Ahmed Hamdi, posudio ga je 1883. godine od prethodnog vlasnika nekog hadži Abdije iz mahale Divić kod Zvornika, a poslije izvršio zamjenu za druge knjige sa sinom spomenutog hadži Abdije i tako 1906. godine postao vlasnik ovog rukopisa.

Ovu bilješku navodimo da se vidi sudbina i put jednog rukopisa, a sličnih ima i u drugim rukopisima.

³⁰ Rukopis br. 261—1, 267 listova.

³¹ Br. 484.

³² Br. 373.

³³ Br. 1020 iz 1775. godine.

³⁴ Br. 58—1 iz 1778. godine.

³⁵ Br. 627 iz 1804. godine.

³⁶ Br. 1068 iz 1783. godine.

³⁷ Br. 460—1 iz 1774. godine.

³⁸ Br. 727 iz 1779. godine.

³⁹ Br. 1507.

⁴⁰ Br. 640—6.

⁴¹ Br. 4579, otkupljen od Škaljić Muhameda iz Visokog, 1959. godine.

⁴² Br. 2130.

⁴³ Br. 4533 i 4534, otkupljeni od Čabaravdić Jusufa iz Visokog 1957. godine.

⁴⁴ Br. 2212.

molitava sa tumačenjem na turskom jeziku od Mehmeda Hafiza, sina hadži Ibrahima Musakadića iz 1834. godine.⁴⁵

Sedam rukopisa prepisali su domaći prepisivači, a najstariji, iz 1640. godine, prepisao je Mustafa, sin Merdžana Travničanin, kadija u Gračanici.⁴⁶

VII PROPOVIJEDI

Iz ove male grupe od 26 rukopisa dva su djela domaćih autora. Jedno je napisao Ibrahim, sin Muhameda Žepčak (*Žapčawi*), nastanjen u Fojnici,⁴⁷ a drugo je izvod iz zbirke propovijedi (*mawā'iz*) Bošnjaka Abdullaha iz Ključa (*Klyučawi*).⁴⁸

Domaći prepisivači javljaju se u dva rukopisa, od kojih je interesantniji onaj iz XVI vijeka,⁴⁹ dok je drugi iz XIX vijeka.⁵⁰

VIII MISTIKA (SUFIZAM)

Dvije stotine dvadeset sedam rukopisa je iz oblasti islamske mistike. Dva djela su od domaćih autora: *Mir'āt al-muḥaqqiqīn* od nekog Novopazarca (*Yeni Pazāri*)⁵¹ i *Iksīr-i dawlat* od Muhameda Nerkesija iz Sarajeva.⁵²

Dva najstarija rukopisa iz ove grupe potječu iz XIV vijeka.

U 18 rukopisa srećemo imena domaćih prepisivača; ovdje ističemo samo Ahmeda, sina hadži Džafera, halvetiju, melarniju iz Sarajeva, iz 1591. godine (rukopis br. 47).

IX FILOZOFIJA

Od 346 rukopisa iz oblasti filozofije i njenih grana u ovoj zbirci sačuvalo se devet djela naših autora,⁵³ a među njima i tri autografa.⁵⁴

Najstariji rukopisi iz ove grupe su iz XV vijeka (br. 658, 1084 i 2068). Iz XVI vijeka sačuvano je 15 rukopisa; ostali su nastali kasnije.

Više djela iz ove oblasti prepisali su domaći prepisivači. Njihova imena srećemo u 31 rukopisu. Ovdje ćemo navesti samo neko-

⁴⁵ Br. 436.

⁴⁶ Br. 816—3.

⁴⁷ Br. 1144.

⁴⁸ Br. 3756.

⁴⁹ Br. 4000 iz 1597. godine.

⁵⁰ Br. 1172 iz 1859. godine.

⁵¹ Br. 2448—2.

⁵² Br. 3259.

⁵³ Rukopisi br. 146, 209—2, 591—1, 698, 933—1, 2379, 3529, 4668 i 4726—2.

⁵⁴ Rukopis br. 146 je komentar Šejh Jujina djela *ar-Risāla al-adabiyya* od Hasana Spahe iz Sarajeva; rukopis br. 2379. je komentar djela *Isāgūšī*, iz 1683. godine, a rukopis br. 4668 je *Tawḍīh Tahḍīb al-manṭiq* iz 1707. godine, oba od Šejh Juje.

⁵⁵ Br. 591—1.

liko imena: Ibrahim, sin Ibrahima Pruščak (*Aqḥisārī*) prepisao je 1731. godine djelo *Al Kāfī fī al-mantiq* Hasana Kafija Pruščaka;⁵⁶ Hasan, sin Bekira Nikšićanin prepisao je djelo *Risāla fī al-munāzara* Muhameda Sačakli-ja u Kursumliji medresi u Sarajevu, 1856. godine;⁵⁶ Hamid Muhamed Karabegović iz Livna, kadija u Bekije Kostajnici, prepisao je djelo *Ta'rifāt Ğurgāni-ja*, 1779. godine;⁵⁷ Ibrahim, sin Husejna Kešfi javlja se kao prepisivač nekoliko djela u Karađozbegovoj medresi u Mostaru između 1742. i 1748. godine, među njima i Šejh Jujinog djela *Šarḥ Isāgūġī*,⁵⁸ Mustafa, sin Muhameda iz Stonog Biograda prepisao je 1591. godine djelo *ar-Risāla al-waladiyya*,⁵⁹ Mulla Hasan, sin Muhameda Kethoda djelo *Bidāyat al-hidāya*⁶⁰ u Pašinoj medresi u Užicu, 1771. godine; u nizu kraćih spisa (ruk. br. 3269) srećemo kao prepisivača Ibrahima Babića (*Bābī-zāde*) al-Mutī'ī-ja iz Sarajeva, učenika poznatog kaligrafa Ḥasan efendi al-Wafā'i al-Mišri-ja.

X ENCIKLOPEDIJA

Među malim brojem rukopisa iz ove grupe — svega 13 rukopisa — ističemo pet primjeraka djela *Natā'iġ al-funūn wa maḥāsīn al-mutūn* od Yaḥyā b. 'Alī Naw'ī-ja (umro 1598. godine), od kojih je jedan (br. 650) prepisan u Jedreni 1576. godine, dakle još za života autora, druga dva ubrzo poslije njegove smrti — jedan 1611. godine (br. 3325), a drugi je prepisao neki hadži Muhammad, *mu-stahfiz* tvrđave Mišr, 1616. godine (br. 4157). Jedan primjerak ovog djela prepisao je izvjesni Hajdar sin Sulejmana, 1755. godine (br. 4235), dok je peti primjerak, nažalost nepotpun, bez podataka o prepisu (br. 1993), na njemu jedino stoji bilješka da je bio u posjedu Muhameda Nazifa Mestvice, zv. Vrcanija, imama džamije u Sumbul mahali u Sarajevu, iz XIX vijeka.

XI PRIRODNO-MATEMATIČKE NAUKE

Od 272 rukopisa sačuvano je samo jedno djelo domaćeg autora. To je *Taqwīm ad-dawr ad-dawwār*, koje je 1898. godine napisao Sulejman Wašfi, sin Husejna iz Doboja, rodom iz Šapca.⁶¹

Treba spomenuti da je 88 rukopisa iz ove grupe iz područja medicine. Najstariji od njih (br. 425) je poznato djelo *Mūġaz al-qānūn* od Ibn an-Nafisa (iz XIII vijeka), a prepisao ga je Bahā' al-Ḥawārazmi 1341. godine. Četiri rukopisa potječu iz XV vijeka,⁶² osam iz XVI vijeka,⁶³ a ostali su nastali kasnije.

⁵⁶ Br. 669.

⁵⁷ Br. 730.

⁵⁸ Br. 1218.

⁵⁹ Br. 1484—3.

⁶⁰ Br. 1980—3.

⁶¹ Rukopis iz islamske kalendarijografije, br. 4849.

⁶² Br. 602, 1747, 4035 i 4659.

⁶³ Br. 1117, 1555, 1679, 2884, 2992, 4133, 4134 i 4150.

Interesantan je podatak da su u medicinskoj raspravi *Sinir-nāme* (br. 2992—2), prepisanoj 1586. godine, pojedina mjesta objašnjena na srpskohrvatskom jeziku.

Imena domaćih prepisivača ovdje se sreću u 25 rukopisa. Navješćemo samo neke od njih: Salih, sin Ibrahima iz Fojnice prepisao je djelo o bračnoj higijeni *Muršid al-muta'ahhilin* 1723. godine;⁶⁴ Muhamed halifa prepisao je rukopis o narodnoj medicini (lječaruša) u kasabi Nemci u Sremu 1618. godine;⁶⁵ raspravu iz astrologije *Tašrih al aflāk* prepisao je Muhamed Salim Ćulušić iz Kumanova u medresi Sultan Mehmed na Crnom moru,⁶⁶ 1853. godine; poznato medicinsko djelo *Ṭibb-i Nidā'i* prepisao je Muhamed Salim Ćlođo iz Sarajeva, 1809. godine.⁶⁷ Na kraju djela nalazi se i biografija autora Derviša Nida'i-ja iz XVI vijeka.

U kodeksu br. 1916 u kome ima nekoliko rasprava iz astronomije i astrologije i u kodeksu br. 3009 javlja se ime vlasnika Muhameda Nazifa Mestvice iz Sarajeva koji je i prepisivač jednog kratkog djela o matematici u ovom drugom kodeksu.

Ovdje je potrebno posebno istaći jedan astrološki rukopis (br. 3948) koji je ilustrovan minijaturama.⁶⁸

XII OKULTIZAM

Iz oblasti okultizma sačuvano je 117 rukopisa. Dva su djela domaćih autora. To su: *Risāla-i ġādīb al-qulūb* od Osmana sina Ibrahima iz Starog Ostrošca, iz 1787. godine⁶⁹ i *Risāla fi ḥawaṣṣ al-awfāq* — brošura o zapisima od šejha Sirrija Sikirića, prepisana 1882. godine.⁷⁰

U dva rukopisa iz ove oblasti javljaju se domaći prepisivači: u rukopisu br. 3638 Mustafa, sin Mehmeda iz Prilepa, a u rukopisu br. 4797 Mustafa, sin Ahmeda iz Mostara iz 1758. godine.

XIII GEOGRAFIJA

Samo osam rukopisa je iz oblasti geografije.

Treba istaći djelo *Dalīl al-manāhil wa muršid al-manazil* — putopis o putovanju iz Carigrada u Meku i nazad — koji je u stihovima napisao Bosanac hadži Mustafa Muhišić, 1748. godine.⁷¹

⁶⁴ Br. 1007.

⁶⁵ Br. 1569.

⁶⁶ Br. 2741.

⁶⁷ Br. 4148.

⁶⁸ Vidjeti rad: Zagorka Janc, *Minijature u islamskom astrološkom pisu Orijentalnog instituta u Sarajevu* u POF VI—VII, Sarajevo, 1958, str. 139—145.

⁶⁹ Br. 4031.

⁷⁰ Br. 4784.

⁷¹ Rukopis br. 557. O njemu vidjeti više: Omer Mušić, *Hadži Mustafa Bošnjak — Muhišić* u POF XVIII—XIX, Sarajevo, 1973, str. 89—119.

U jednom rukopisu iz ove oblasti navedeno je ime domaćeg prepisivača. To je Salih, sin Džihana, pisar, iz Nevesinja, 1645. godine.⁷²

XIV ISTORIJA

U grupu istorija spada 212 rukopisa iz ove zbirke, od toga je 21 djelo domaćih autora. Među njima se nalazi i jedan autograf, djelo *Tāriḥ-i Bosna* — velika istorija Bosne od Salih Sidkija, sina hadži Husejna — Muvekkita iz Sarajeva iz XIX vijeka.⁷³ Isto djelo sačuvano je i u prepisu Abdulhalima Rasiha, sina Muhameda Enverija Kadića iz Sarajeva, iz 1887—88. godine.⁷⁴

Od ostalih djela domaćih autora navešćemo tri primjerka *Ni-zām al-'ulamā'* od Hasana Kafija Pruščaka,⁷⁵ više trgovačkih i vakufskih deftera vezanih za Bosnu i Hercegovinu, među kojima je i trgovački defter sarajevskih trgovaca Kaukčija iz 1796. godine,⁷⁶ trgovački defter trgovca Gulšen-oğlu, također iz Sarajeva, iz 1794—1799. godine⁷⁷ i trgovački defter pljevaljskog trgovca Jevrejina Avrama Behorovića iz 1894. godine, na hebrejskom jeziku.⁷⁸

Za primjerak djela *Zubdat at-tawāriḥ* (br. 3236) od Mustafe, sina Ahmeda iz Galipolja, zv. 'Alī (umro 1600. godine) kaže se da ga je prepisao Muhamed, sin Hasana 1576. godine u kasabi Banjoj Luci, iz autografa, a kako vidimo i za vrijeme autorova života.

Sačuvan je i spis Omer ef. Novljanina pod naslovom *Tarih-i Bosna der zeman-i Hekim-zade Ali paša* o događajima u Bosni iz 1736. godine, u kome je opisan poznati boj pod Banjom Lukom.⁷⁹

Treba istaći i djelo *Tarih-i Enveri* (br. 4702) — kopiju hronike Muhameda Enverija Kadića u više tomova.

Najstariji sačuvani rukopis iz ove grupe prepisan je u XIV vijeku,⁸⁰ jedan je rukopis iz XV vijeka,⁸¹ devet je iz XVI,⁸² a ostali su iz kasnijih vijekova.

Domaći prepisivači javljaju se u sedam rukopisa.⁸³

Ovdje ćemo spomenuti original vakufname Ismaila Čelebija iz Foče iz 1663. godine (br. 693), kao i vakufnamu Fatime-Kanite, kćeri Hajrića iz Čekrčijine mahale u Sarajevu iz XIX vijeka (br. 864).

U rukopisu br. 682 nalaze se ispisi iz hronike Mula Mustafe Bašeskije sa dodacima koje je upisivao Šejh Sejfuddin Kemura.

⁷² Br. 1935.

⁷³ Br. 766.

⁷⁴ Br. 3459.

⁷⁵ Br. 252—4, 898—4 i 2561.

⁷⁶ Br. 430.

⁷⁷ Br. 428.

⁷⁸ Br. 1406.

⁷⁹ Br. 3788.

⁸⁰ Br. 975 iz 1323. godine.

⁸¹ Br. 2191 iz 1451. godine.

⁸² Br. 344, 435, 535, 655, 907, 3236, 4352, 4701 i 4810.

⁸³ Br. 569, 2236, 2292, 3133, 3459, 4050 i 4616.

XV POLITIKA

Od svega 12 rukopisa iz ove grupe, tri djela su napisali domaći autori. To su:

Al-Waṣf al-kāmil fī ahwāl wazīr al-ʿādil autora Muhameda Nerkesija iz Sarajeva (br. 70—2; o ovome više u POF X—XI, Sarajevo, 1961, str. 179—192).

Uṣūl al-hikam fī nizām al-ʿālam od Hasana Kafija Pruščaka. Ovaj rukopis sačuvan je u šest primjeraka.⁸⁴ Pretpostavljamo da su svi ovi primjerci prepisani od strane domaćih prepisivača, ali su potpisani samo: Mustafa, sin Merdžana Travničanin, kadija u Gračanici, iz 1640. godine (br. 816—1), Mahmud Brkić, sin Ibrahim-age Livnjak, iz 1819. godine (br. 1964—1) i Behdžet Mustafa Mutevešlić, sin Ahmeda u kadihuku Novosel, iz 1778. godine (br. 2932).

Minhāğ an-nizām fī dīn al-islām od Muhameda, kadije i muf-tije iz Prozora (br. 3790, prepis iz 1811. godine; o ovome više u POF V, Sarajevo, 1955, str. 181—198).

XVI LINGVISTIKA

Veliki broj sačuvanih rukopisa iz lingvistike — 1313 — uslovljen je, između ostalog, i učenjem arapskog, turskog i perzijskog jezika u školama (medresama) u našim krajevima. Tako je sačuvano i 27 primjeraka domaćih autora, od čega su četiri autografi.⁸⁵ Potpise domaćih prepisivača nalazimo u 139 primjeraka.

Ovdje ćemo navesti nekoliko rukopisa koji po svojim karakteristikama zaslužuju posebnu pažnju:

Pet primjeraka djela *Ḥalla-i manzūma*, Šejh Jujinog komentara na Ibrahim Šahidijev poznati perzijsko-turski rječnik *Tuhfa-i Šahidi*, napisan 1697. godine. Primjerak pod br. 4366 je autograf ovog djela; primjerak pod br. 57 prepisan je 1726. godine; Hadži Ismail je u Atmejdan medresi u Sarajevu 1741. godine prepisao primjerak pod br. 1965—2, a Ahmed, sin Saliha Mostarac 1756. godine primjerak pod br. 1185. Peti primjerak nema podataka o prepisu (br. 3994).

Aš-Šarḥ as-sadiid bi al-ʿawāmil al-ğadid — komentar Bergijeva gramatičkog djela *ʿAwāmil* od Hadži Mustafe, sina Ahmeda Oruča iz Mostara, također je autograf, iz 1723. godine (br. 234—2).

Djelo *an-Namliyya fī izhār al-qawā'id aš-šarfiyya wa an-nah-wiyya* od Ismaila, sina hadži Velije Travničanina sačuvano je ovdje u dva primjerka.⁸⁶

⁸⁴ Br. 331—2, 524—1, 816—1, 850—6, 1964—1 i 2932.

⁸⁵ Br. 234—2, 4366, 4839 i 4840.

⁸⁶ Rukopisi br. 2377 i 4090. O ovome vidjeti više u POF VI—VII, Sarajevo 1958, str. 39—54.

Lugat-i muntahab, arapsko-turski rječnik od Šejha Murtada Stočanina (*Istolcawi*) prepisao je Isa, sin Ibrahima Nevesinjac (*Nawāsini*).⁸⁷

U ovoj grupi rukopisa posebno ističemo pet primjeraka tursko-srpskohrvatskog rječnika *Maqbūl-i 'arif* nazvanog Potur Šahidi od Muhameda Hevā'i-ja Ūskūfi-ja.⁸⁸ Mnoge riječi objašnjene su na srpskohrvatskom jeziku i u jednom arapsko-turskom rječniku.⁸⁹

Po svojoj starosti u ovoj grupi se ističu dva rukopisa iz XIII vijeka,⁹⁰ sedam iz XIV,⁹¹ 18 rukopisa iz XV i čak 75 iz XVI vijeka.

XVII LIJEPA KNJIŽEVNOST

I djela iz lijepe književnosti su relativno brojna — 708 primjeraka.

Domaći autori javljaju se u 35 rukopisa najčešće kao autori pojedinih stihova ili pjesama dok su divani domaćih autora malobrojni. U ovoj zbirci sačuvani su samo *Dīwān-i Ḥasan Qā'imī* (br. 2423 i br. 2447), od kojih je jedan primjerak prepisao Muhamed Emin sin h. Muharemaga-zade 1844. godine (br. 2447), *Dīwān-i Tābit* — divan pjesama Sabita Užičanina iz druge polovine XVII vijeka (br. 3697) i *Dīwān-i Fādil Bosnawī* — divan pjesama Fadil paše Šerifovića iz Sarajeva u prepisu Muhameda Ševkija Sarajlije iz 1879. godine (br. 4520).

Pored ovih navešćemo i divane pjesama drugih pjesnika, sačuvane u zbirci rukopisa Orijentalnog instituta. To su:

- *Dīwān-i Naqšī Aqkarmānī* (br. 426)
- *Dīwān-i Fuḍūlī Baḡdādī* (br. 544)
- *Dīwān-i Yahyā* (br. 1682)
- *Dīwān-i Ibrāhīm Ḥaqqī Arzarūmī* (br. 1754)
- *Dīwān-i Dātī* (br. 1778)
- *Dīwān-i Yūnus Emre* (br. 2425)
- *Dīwān-i 'Ismatī* (br. 2761—1)
- *Dīwān-i Hudā'ī Ūskūdārī* (br. 2761—2, 3604)
- *Dīwān-i Kemāl Ummī* (br. 3370)
- *Dīwān-i Ismā'il Ḥaqqī Kūtahiyewī* (br. 3371)
- *Dīwān-i Ḥifzī* (br. 3533—2)
- *Dīwān-i Mehmed Rāḡib* (br. 3689, 4185—3)
- *Dīwān-i Emrī* (br. 3912)
- *Dīwān-i Nedīm* (br. 3789)

⁸⁷ Rukopis br. 3076 iz 1602. godine.

⁸⁸ Br. 130—2, 1028—2, 1804, 2915—6 i 3415.

⁸⁹ Br. 3132.

⁹⁰ Br. 246 iz 1239. godine i br. 4061 iz 1286. godine.

⁹¹ Br. 68—2, 601, 1694, 1829, 2719, 3653 i 4569.

- Dīwān-i Niyāzī Miṣrī (br. 2702, 3962)
- Dīwān-i Bāqī (br. 3969)
- Dīwān-i Hewā'ī Bursawī (br. 4020)
- Dīwān-i Sāmī (br. 4114)
- Dīwān-i 'Izzat (br. 4185—2)
- Dīwān-i Ćasari (br. 4337)
- Dīwān-i Riḍā'ī (br. 4479—1)
- Dīwān-i šayḥ Sulaymān Küstandilī (br. 4479—2)
- Dīwān-i Sayfī (br. 4479—3)
- Dīwān-i 'Ašqī (br. 4567)

XVIII EPISTOLOGRAFIJA

Pri sastavljanju službenih akata u osmanskoj administraciji, posebna pažnja se poklanjala ljepoti jezika i stila u njima. Kao rezultat toga razvila se jedna posebna disciplina, vještina sastavljanja službenih akata, pri čemu se strogo vodilo računa o tome ko upućuje akt i kome ga upućuje. Određeni stil je korišćen i prilikom pisanja podnesaka vlastima od strane privatnih lica, pa čak i u međusobnom dopisivanju pojedinaca. Tako se vremenom ukazala potreba za sastavljanjem zbirki uzoraka za pisanje akata, podnesaka i pisama. Te zbirke sastavljali su ili preuzimali od drugih najčešće sekretari sudskih i drugih kancelarija.

U zbirci rukopisa Orijentalnog instituta nalazi se 220 primjerala rukopisa u kojima su ispisani ovi uzorci. Među njima nas posebno interesuju oni koje su sastavili domaći autori, jer se tu često navode konkretni slučajevi sa imenom mjesta, ličnostima i događajima za koje su vezani, pa mogu poslužiti kao istorijski izvori.

Poznati pisac i stilista Muhamed Nerkesi iz Sarajeva zastupljen je ovdje svojom zbirkom uzoraka pod naslovom *Munša'at*, uz koji se nalaze i recenzije trojice učenjaka i stilista: Šayḥ Muḥammad b. Sayyid Muḥammad al-Husaynī-ja, Muṣṭafā 'Azmi-zade-a, kazaskera Anadolije i Muḥammad b. 'Abdulġānī-ja, kazaskera Rumelije, koji su dali vrlo laskave ocjene ovom Nerkesijevom spisu.⁹²

Spomenućemo i pisma Murat-kapetana Gradašćevića (brata Husejn-kapetana) iz 1818. godine, koja je sakupio njegov sekretar Muhamed Nazif Mestvica, koga smo već spominjali kao prepisivača i vlasnika više rukopisa.⁹³ Njegovo ime srećemo i u rukopisu br. 512 u kome su uzorci pod naslovom *Šakk-i Halawī* od kadije arnautskog Beograda Mehmeda Halawī-ja. Ovdje se Mestvica ponovno javlja kao vlasnik rukopisa, 1823. godine, ali i kao prepisivač va-

⁹² Rukopis br. 4815 prepisan 1676. godine.

⁹³ Rukopis br. 65.

kufname Hatidže, kćeri Ibrahimove iz mahale Arab-i Atik u Sarajevu u kojoj ona vakufi sredstva za izdržavanje česme pred džamijom u toj mahali, 1823. godine.

XIX MUZIKA

Ova grana zastupljena je samo sa jednim rukopisom. To je rukopis o teoriji muzike koji ovdje nosi broj 2931 i o kome nema nikakvih drugih podataka.

XX MEDŽMUE (MAĀMŪ'A)

Posebno interesovanje privlače rukopisne medžmue. To su bilježnice, zbirke različitog sadržaja koje su veoma zanimljive kao izvori za mnoga pitanja iz naše istorijske i kulturnoistorijske prošlosti.⁹⁴

U ovoj zbirci koja ima 152 primjerka raznih medžmua, veliki je broj sadržajno bogatih i zanimljivih. Kako one nikad nisu integralna, zaokružena cjelina, nikada nemaju naslova, pa ih uslovno nazivamo prema mjestu nastanka, imenu sakupljača, imenu bivšeg vlasnika i slično. Tako imamo Oboračku medžmuu (br. 935), koja je nastala u Oborcima između Travnika i Donjeg Vakufa; Travničku medžmuu (br. 936), medžmuu Ibrahima Muzafrije iz Sarajeva (br. 400), medžmuu spomenutog Muhameda Mestvice (br. 2871) i druge.

Sudeći po datumima i sadržaju u medžmuama, vidi se da su one nastale uglavnom u kasnijim stoljećima (XVII, XVIII i XIX) i najčešće na našem tlu, iako je u samo 13 rukopisa istaknuto ime domaćeg sakupljača.

Mnogo bi se još podataka moglo navesti na osnovu rukopisa koje smo prikazali u ovom radu. Međutim, zadatak nam je bio da na njih samo ukažemo i da ovim stranicama otvorimo put za dalja istraživanja i što bolje osvjetljavanje naše kulturne istorije. Svjesni smo da smo propustili da ukažemo na još mnogo djela koja ne smiju biti samo broj, nego o njima treba reći više, ali je izbor vrlo velik, pa time i otežan. Budući katalozi, čija je izrada u toku, prikazaće nam šire i one rukopise koje smo mi ovdje samo nabrojali.

⁹⁴ Vidjeti radove: Salih Trako: *Medžmua pjesnika Šalcira*, Anali Gazi Husrev-begove biblioteke, knjiga II—III, Sarajevo, 1974, str. 109—

123 i Rašid Hajdarović, *Medžmua Mula Mustafe Firakije*, POF XXII—XXIII, Sarajevo, 1976, str. 301—314.

S u m m a r y

THE MANUSCRIPT COLLECTION OF THE INSTITUTE OF ORIENTAL STUDIES OF SARAJEVO

The Institute of Oriental Studies of Sarajevo, founded in 1950, assumed, among other tasks, the duty to collect, keep, study, and publish literary and historical materials in Oriental languages (Arabic, Persian and Turkish). On that occasion the manuscript holdings of the Library of the Land Museum of Sarajevo were singled out and transferred to the Institute of Oriental Studies. In that way the newly-founded Institute obtained 3475 numbers of various manuscript works written in Oriental languages. The Institute of Oriental Studies later bought up another 1375 manuscripts, mostly from private persons from various parts of the country, so that today the manuscript holdings amount to 4850 numbers. For all of these manuscripts there have been established inventory books which include basic information on manuscript works (title of work, name of author, data of copies, etc.) and serve as an internal catalog and basis for further work on making catalogs based on modern scholarly principles and along the lines of the disciplines represented in the collection.

The authors of this article, Salih Trako and Lejla Gazić, have presented here a review of this manuscript collection, classifying the works in twenty main scholarly disciplines according to their contents. Reviewing the collection, the authors especially emphasized only those works which particularly stand out owing to some of their features. These are in the first place autographs, works which appeared seven, eight, or even nine centuries ago, as well as works which appeared on our soil.

The task of the authors in this article has been to acquaint the readers, especially those dealing with Oriental studies, with this rich treasury of our cultural heritage.